

DE ERRORIBUS GUILLELMI DE CONCHIS

AD SANCTUM BERNARDUM.

(Bibliotheca Cisterciensis, tom. IV, pag. 127.)

Domino BERNARDO abbati Clarevallis, frater GUILLELMUS claritatem æternæ visionis.

Vereor multum molestus esse vobis, et multiplicibus occupationibus vestris; maxime cum toties volhis sim propheta malus et importunus, annuntians vastitatem. Ecce enim de radice colubri ascendit regulus, obscuri quidem nominis, et nullius auctoritatis; sed tamen veneno pestifero ipsum aerem communem corrupens. Etenim post theologiam Petri Abælardi, Guillelmus de Conchis novam affert philosophiam, confirmans et multiplicans quæcunque ille dixit, et impudentius addens adhuc de suo plurimà, quæ ille non dixit. Cujus novitatum vanitates. licet apud omnes qui eum noverunt, viles faciat et despicabiles in homine illo nota levitatis; quia tamen non omnibus nota est persona, ad quos per ea quæ scribit, pervenit ejus doctrina, adducenda in medium est ipsa doctrina ejus. Venit enim nuper ad nos frater quidam fugiens de sæculo, et Deum quærens: inter cæteros libros quos habebat unum deferens hominis illius, cujus titulus erat: Summa philosophiæ. Ubi magni promissor hiatus promittens se docturum de omnibus quæ sunt, et non videntur, principium faciens a Deo, philosophatur de eo sicut legere potestis: « In Trinitate, ait, omnia gubernante dixerunt esse philosophi potentiam gubernandi, sapientiam et voluntatem. Si enim potuit et nescivit, quomodo tam pulchra fecit? Si etenim nolens fecit, aut ignorans, aut coactus. Sed quid ignoraret, qui scit etiam cogitationes hominum? Et quis cogeret Omnipotentem? Est ergo in divinitate potentia, sapientia et voluntas. Has tres sancti personas vocant, vocabula illis a vulgari propter affinitatem quamdam transferentes, potentiam appellantes Patrem, sapientiam Filium, voluntatem Spiritum sanctum. Potentia dicitur Pater, quia cuncta creavit, et paterno regit affectu. Sapientia dicitur Filius ante sæcula genitus; quia, sicut Filius temporaliter est a Patre, ita sapientia coæternaliter et consubstantialiter est a potentia. Voluntas verò divina dicitur Spiritus. Est enim proprie spiritus anhelitus. Sed quia in spiritu vel anhelitu sæpe voluntas hominis deprehenditur; aliter quippe spirat lætus, aliter iratus: divinam voluntatem vocaverunt Spiritum, sed antonomasticè sanctum. » De generatione vero divina « quod, inquit, propheta dicit, generationem ejus quis enarrabit? (Isa. LIII) difficultatem ostendit, non impossibili-

tatem. » Deinde quasi eam enarraturus: « Pater, inquit, genuit Filium; hoc est divina potentia sapientiam, quando providit quomodo res crearet, et creatas dispõneret. Et quia hoc ante sæcula providit, ab æterno sapientiam genuit, et coæterna ei est sua sapientia. Et hoc est, quod ex se et non ex alio potentia sapientiam genuit; quia non alterius doctrina, neque usus experientia, sed ex propria natura hoc scire habuit. Sanctum verò Spiritum nihil est aliud a Patre Filioque procedere, quam divinam voluntatem se ex potentia sapientiaque usque ad creationem rerum extendere. » Ecce excogitatus Deus, sicut ipsi dicunt, Deum excogitasse animam mundi: ecce fides ficta quam reprobat Apostolus, dicens: *Et fide non facta* (1 Tim. 1). Vera autem reclamat fides de corde in quo est, ad eum, a quo est, et dicit: « Domine, vim patior, responde pro me (Isa. xxxviii). » Doce me quid respondeam contradictoribus meis his; da mihi intellectum tuum de te, quem per illuminantem gratiam format veritas tua, et amor tuus in ratione hominis, quam conformat sibi, ut in ipso intelligam, quam nullus sit intellectus omnis humanus, quem de te per se humana ratio format sibi.

Ut autem cum de Deo loquimur, formam non solum sanæ fidei, sed et sanctorum in fide verborum teneamus, sicut philosophus hic noster loqui amat ex philosophis suis; sic et nos loquamur quidquid loquimur ex Patribus, et doctoribus et ductoribus nostris, ipsis eorum verbis sensus eorum afferentes, vestigiis eorum inhaerentes, nil de nobis præsumentes. Periculosum enim nimis est audere in talibus, nisi ubi vel evidens tuetur auctoritas, vel manifesta ducit ratio fidei. Ratio autem fidei est omnem rationem humanam fidei postponere, vel in obsequium fidei captivam redigere; terminos fidei ipsius, quos posuerunt patres nostri, non ignorare, nec in aliquo eos præterire. Hic autem homo, cujus sunt quæ præmissa sunt, et Petrus Abælardus, quantum ex scriptis eorum potest adverti; et modo loquendi et similitudine errandi unius spiritus sunt, eodem spiritu ambulant, eisdem vestigiis; spiritui gratiæ contumeliam facientes, cum spiritu hujus mundi scrutantur alta Dei. Idem sapiunt, idem dicunt; nisi quod alter alterum, dum nescit, prædit; cum aliquando alter dissimulat, alter præcipitat, quod uterque sentit. Videant enim qui legunt totum contextum fidei hominis istius, et philosophiam de

Deo, quam assumpsit per os suum, si quid in ea vel omnino sanum, vel non omnino sit insanum atque hæreticum. Iusuper orat lectores suos, ut si quid ibi invenitur quod à lbi scriptum non sit, non continuo hæresis iudicetur. « Non enim, inquit, quia alibi scriptum non est, ideo hæresis est, sed si contra fidem est. » Paulus vero dicit: « Sed licet nos, aut angelus de cælo evangelizaverit vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit (Galat. 1). » Et iterum, ut iteratio esset et confirmatio: « Sicut, inquit, prædiximus vobis, et nunc dico: Si quis evangelizaverit vobis præterquam quod accepistis, anathema sit. » Et quid, obsecro, magis anathematizandum, quid magis, non dicam hæreticum, sed ethnicum, quam publica professione verbo negare et scripto, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum? Nunquid enim hoc non est negare Patrem et Filium, et Spiritum sanctum velle asserere, eos non veritate naturæ esse hoc quod dicuntur, sed nuncupative hoc dici? Hoc in antiquis orthodoxorum Patrum conciliis, in tractatibus eorum, in gestis et scriptis eorum, quanta auctoritatis censure jam olim damnatum sit et anathematizatum, neminem potest latere, qui ecclesiasticarum scripturarum veritatem aliquatenus assecutus sit. Ubi omitto interim gravem et Sabellianæ hæresis notam, quam ipse sibi in caput suum contrahit, cum de Deo dicturus Patre et Filio et Spiritu sancto Deum pro eis potentem, sapientem volentemque constituit: quod Deum qui in semetipso et ex semetipso est, quod est, ad creaturam dicit esse totum, quod est; ad ea quæ proposuit veniamus. Docturæ humanum genus, quod hactenus nescivit, et quasi a fide ad intellectum omnium perducturus, altissimum illud in Deo mysterium Trinitatis, proponit in divinitate potentiam, sapientiam et voluntatem, ex quibus Trinitatem Deum conficiat. Et hæc quidem tria in divinitate esse, manifestum est. Sed cum et alia quamplurima his similia constet esse in Deo, quemadmodum tria hæc: tribus his ad conficiendam, ut dictum est, Trinitatem, quæ Deus est, assumptis, miro præiudicio cætera omnia ejusdem in divinitate conditionis excluduntur a consortio tantæ dignitatis. Sed agamus serio de re tam seria.

Quæramus quomodo sint in Deo non solum potentia, sapientia et voluntas; sed et virtus Dei, veritas, charitas, bonitas, justitia, et cætera his similia. Nempe sicut beatus Augustinus dicit: « Quidquid, inquit, in Deo est Deus est. » Et adhuc expressus in libro De Trinitate (41): « Præcipue, inquit, tenendum est, quia quidquid ad se dicitur præstantissima illa et divina sublimitas, substantialiter dicitur: quod autem ad aliquid, relative: tantamque vim esse ejusdem substantiæ in Patre et Filio et Spiritu sancto, ut quidquid ad seipsum dicitur, non pluraliter, in summa, sed singulariter dicatur. » Scilicet Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus

(41) Lib. v De Trin., c. 7.

(42) Apud Hieron., tom. IV, et Aug., ser. 191

sanctus; et tamen non tres dii, sed unus Deus. Potens sive potentia Pater, potentia Filius, potentia Spiritus sanctus: et tamen non tres potentes, sive tres potentia, sed una potentia, et unus potens. Sic etiam de sapientia, de bonitate, de veritate, de charitate, intelligendum est; et de omnibus, quæ, sicut dictum est, essentialiter de Deo Patre, et Filio, et Spiritu sancto et ad se, prædicantur. Essentia ergo in natura divinitatis, et nomina hæc omnia, quæ, sicut dictum est, de Patre et Filio et Spiritu sancto essentialiter et ad se dicuntur, non nisi simplicissimam præferunt unitatem; relatio vero Patris ad Filium, Filii ad Patrem, Spiritus sancti ad utrumque, et utriusque ad ipsum, ipsaque nomina relativa, ipsa sunt quæ multiplicat Trinitatem. Frustra ergo ibi quæritur Trinitas, ubi non est, sed simplex ibi unitas est. Quapropter nequaquam quasi ad conficiendam Trinitatem in Deo, potentia ejus, sapientia et voluntas proponenda sunt: quæ secundum præmissam regulam fidei, et rationem, licet pluraliter in tribus personis pronuntari possint, in summa tamen et in illa natura, ubi hoc est posse quod sapere, sapere quod velle, unum sunt. Quæ autem in divinitate secundum catholicam fidem Trinitas prædicanda sit, beatus Hieronymus in hunc modum scribit ad Damasum papam (42): « Confundentes, inquit, Arium, unam eandemque substantiam Trinitatis dicimus. Impletateinque Sabellii declinantes, tres personas expressas sub proprietate distinguimus. Non enim nomina tantum, sed etiam nominum proprietates, id est personas, sive, ut Græci expriment, hypostases, hoc est subsistentias, constemur. » Et beatus Augustinus ipsas personas suis designans nominibus (43): « Certissime, inquit, et de Scripturis cognoscitur, et pie credendum est, et aspectus mentis in hoc indubitata perceptione perstringitur, et Patrem esse, et Filium esse, et Spiritum sanctum esse: nec eundem esse Filium, qui Pater est; nec Spiritum, qui Pater est, vel Filius; unius tamen essentiæ, non trium, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. » Et subtilius adhuc de essentiâ et relatione disserens: « Nullum, inquit, essentielle in Deo nomen est, quod sic unius personæ sit, ut non conveniat tribus. Nullum sic tribus convenit, ut non in summa unum sit. » In eis autem quæ relative de Deo dicuntur, nequaquam sic una persona singulariter dicitur, ut non ad alteram ipso suo nomine referatur. Relativo enim vocabulo sic quælibet persona dicitur in se, ut non dicatur ad se. Relatio ergo, sicut dictum est, facit Trinitatem, essentia unitatem.

Quod autem in Scripturis aliquando quædam nominum horum proprie assignantur Patri, quædam Filio, quædam Spiritui sancto, sicut idem doctor dicit, sciendum est quid, propter quid. Sic enim totum quod est ipsa natura, commune tribus invenitur personis, ut aliquid tamen aliquando sit, quo de Temp.

(45) Aug., vii De Trin., c. 5.

proprie unaquæque persona cognoscatur. Ubi quamvis Pater aliquando quasi singulariter dicitur potentia, Filius sapientia sive veritas, Spiritus sanctus voluntas sive charitas : ad id tamen semper deditur, ut Pater et Filius et Spiritus sanctus una sit potentia, una sapientia, unum quicquid sunt. Deinde subtextit et dicit : « Haec tres, id est potentiam, sapientiam, voluntatem, sancti tres personas vocant, vocabula illis a vulgari propter affinitatem quandam transferentes : potentiam appellantes Patrem, sapientiam Filium, voluntatem Spiritum sanctum. Potentia dicitur Pater, quia creavit, et creata paterno regit affectu. Sapientia dicitur Filius a Patre ante sæcula genitus, et tamen illi coæternus; quia sicut Filius aliquis temporaliter est a Patre, ita sapientia coæternaliter et consubstantialiter est a potentia. Voluntas vero divina dicitur Spiritus. Est enim proprie spiritus anhelitus. Sed quia in spiritu et anhelitu saepe voluntas hominis perpenditur; aliter quippe spirat lætus, aliter iratus; divinam voluntatem vocaverunt Spiritum, sed antonomastice sanctum. » Ecce quomodo Sabelliano spiritui, quantum in ipso est, destruit in S. Trinitate veritatem personarum. Et de nomine quidem personæ constat, quod ab hominibus repertum est. Etenim, sicut dicit beatus Augustinus, cum opus esset copiosa disputatione adversus hæreticorum insidias et errores, necessitate loquendi de ineffabili, inventum est hoc nomen : ut cum quaeritur de Trinitate sancta, quid tres, et congruum eis nomen non invenitur, necessitate respondendi et usæ loquendi ex multis incongruis hoc profecerat, ut dicatur tres personæ : non ut eos, sicut est, edicatur, sed ne omnino taceatur. Porro divinorum ipsorum nominum, Patris scilicet, et Filii, et Spiritus sancti, neminem dicimus auctoritatem vel credimus, nisi ipsam divinam naturam signentis et geniti, et ab utroque procedentis. Natura vero ipsa æternitas est, et æternum est, quicquid naturæ illius est. Pater ergo et Filius et Spiritus sanctus sicut ab æterno hoc sunt, sic ab æterno hoc dicuntur; etsi non verbo hominis, sed verbo Dei, Verbo Deo, quod est apud Deum.

Augustinus : « Non possunt per nostras voces, quæ utique corporales sunt, et corporaliter sonant, Pater et Filius et Spiritus sanctus nisi suis propriis intervallis temporum certa separatione distinctis, quæ suæ cujusque vocabuli syllabæ occupant, nominari. In sua vero substantia, ubi tres unum sunt, nullo temporali motu, super omnem creaturam idipsum st, sine ullo intervallo temporum vel locorum. » Item : « Ubi per Verbum, non quod profertur et sonat et transit, sed Verbo quod est apud Deum, et Deus est Verbum et omnia per ipsum facta sunt, Verbo æquali sibi, semperque incomputabili, semper atque incommutabiliter dicit semetipsum. Etenim nomina quæ de Deo digne dicuntur, aliter dicuntur Verbo Dei, aliter lingua angelorum, aliter lingua hominum, Verbo enim Dei ea dici reu nominum

A est esse quod est : lingua angelorum, contemplari eam et intelligere sicuti est : lingua hominis interioris, corde credere ad justitiam; exterior s. pater, ore confiteri ad salutem. » Quod autem Filium Dei hoc dici pronuntiative asserere nititur; non sicut dicit, hoc dicunt aliqui sancti, sed contradicunt omnes sancti, Augustinus : « Caputius Dei Filium ante omne præteritum, hoc est sine aliqua suæ nati- vilitatis initia, de Patris substantia genitum, Deum de Deo, Dominum de Domino; non ex nihilo, quia de Patre; non pronuntiative, quia nomen habet ex veritate naturæ : non ex aliqua materia, quia non fuit aliquid coæternum Deo, unde origin præstaretur Filio. Quid autem prodest Filio, ut nuncupetur mihi geniti nomine, si privetur vocabuli veritate? » Item B Ambrosius contra Arianos : « Quid te, » inquit, « questionum tormenta delatant? Patrem audis, Filium audis. Aut dele nomen; aut confitere naturam. » Item super Lucam : « Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Ubi sunt Ariani, quibus displicet Filius, in quo complacuit sibi Pater? Hoc non ego dico, non hominum quisquam dicit; neque per hominem Deus, neque per angelos, neque per archangelos; sed ab ipso Patre vox missa signavit. Qui ergo Filium non credit, non credit Patri. Testis enim est ille de Filio. » Augustinus de Trinitate : « Ridenda est dialectica Eunonii, qui cum non potuisset intelligere, nec credere voluisset, Unigenitum Dei Verbum, per quod facta sunt omnia, Filium Dei esse naturæ, hoc est de substantia Patris genitum; non naturæ sive essentialis dixit esse Filium, sed voluntatis : scilicet quia Filium charitatis Dei eum appellat Apostolus. » Deinde nomina ipsa Patris et Filii et Spiritus sancti, non in veritate generantis et geniti et ab utroque procedentis, in Deo esse, sed æquivocall quodam affinitate translata in Deum esse, asserere nititur dicens : « Potentia dicitur Pater, quia cuncta creavit, et paterno disponit affectu. Sapientia dicitur Filius a Patre ante sæcula genitus, et tamen illi coæternus, quia sicut Filius temporaliter est a Patre, ita sapientia æternaliter et consubstantialiter est a potentia. »

Hic palam omnibus est, quomodo occurrit fidei, adversatur veritati; cum dicit Patrem, hoc quod Pater est non esse ad Filium, sed ad creaturam, non naturæ, sed affectu; quin potius Patrem non esse; potentiam autem Patrem dici, propter affectionem creandi, et affectum gubernandi. Augustinus : « Quod Pater est, ad Filium : quod Dominus, ad creaturam. » Sapientiam vero Filium dicit appellari, eo quod sicut filius quilibet temporaliter gignitur de patre suo, sic illa æternaliter de potentia. Videte ebrium offendentem, ruentem. Ponit sapientiam ad potentiam tanquam filium ad patrem; potentiam vero patrem, non ad sapientiam, sed ad creaturam. Sed et sapientiam de potentia nasci, neque ex auctoritate habemus, neque ex ratione colligimus : quin potius ex usu rationis humanæ

scriptus et effectus generatur potentia de sapientia, quam sapientia de potentia. De sancto vero Spiritu quod dicit, scilicet qua affinitate a vulgari nostro in illam naturam nomen ipsum Spiritus sancti translatum sit, nisi quod de Spiritu sancto agimus, tam frivolum ac ridiculum est, ut non nisi ridendo aut irridente, de Spiritu sancto hoc eum dixisse putaverim. Et credo quia qui habitat in caelis, irridet eum, et Dominus subsannabit eum.

Datus enim in reprobam sensam homo physicus et philosophus, physice de Deo philosophatur; et sicut supra Patrem ab affecta, sic Spiritum sanctum ab anhelitu dictum jocatur. Sed super hoc, Petro Abelardo idem garrienti, sufficienter, ut aestimo, supra responsum est. De eo vero quod dicit, nihil aliud esse, Spiritum sanctum a Patre Filioque procedere, quam voluntatem Dei ex potentia et sapientia in opus creaturæ procedere; beatus Augustinus dicit: « Si Spiritus sanctus non procedit, nisi cum datur; nec procederet utique, priusquam esset, cui daretur; et jam non est ipse substantia, si non est, nisi quia datur. Sed procedit semper, ut sit, etiam cum non datur; sicut Filius non tantum, ut sit Filius, quod relative dicitur, sed omnino ut sit ipsa substantia, nascendo habet. Sed et quia ab æterno sic procedit Spiritus sanctus ut esset donabile, jam donum erat et antequam daretur. » De generatione vero divina enarranda, quod dicit Prophetam non impossibilitatem denuntiasse, sed difficultatem, cui magis credendum sit, ipsi an sanctis doctoribus, facile iudicium est. Augustinus: « Generatio Christi ex matre, supra rationem est: quæ vero ex Patre, supra intellectum. » Item: « Sic non est aliud Filio videre Patrem, quam nasci de Patre; sicut non aliud ei est, videre Patrem operantem, et pariter cum eo operari. » Ambrosius: « Vis nosse generationem divinam? In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. » Item: « Quomodo Filius a Patre sit genitus, impossibile est scire. Mens deficit, vox silet: non hominis tantum, sed et angelorum. Super angelos est, super cherubim, super seraphim, super omnem sensum. Credere jubemur; discotere non permittimur. Ausfer argumenta, ubi fides quaeritur. Licet scire, quid natus sit: quomodo autem natus sit, scire non licet. » Fateatur ergo philosophus noster ignorantiam suam, ubi tanti viri solam profitentur admirationem. Intelligat autem, quoniam si præscientia creaturæ generatio Filii Dei, sive sapientie Dei est, jam id quod est temporale, causa æternitatis est. Intelligat in simplicitate summe essentiae non esse Trinitatis numerositatem, et ideo non substantiæ consubstantialitatem, non æternitatis coæternitatem.

Deinde creationem primi hominis philosophice, magis physice describens, primo dicit corpus

A ejus non a Deo factum, sed a natura, et animam ei datam a Deo, postmodum vero ipsum corpus factum a spiritibus, quos dæmones appellat, et a stellis. Ubi in altero quidem stultorum quorundam philosophorum videtur sententiam sequi, dicentium nihil prorsus esse præter corpora et corporea; non aliud esse Deum in mundo quam concursum elementorum, et temperaturam naturæ; et hoc ipsum esse animam in corpore: in altero manifestus Manichæus est, dicens animam hominis a bono Deo creatam, corpus vero a principe tenebrarum,

In creatione vero mulieris palam omnibus legentibus est, quam stulte, quam superbe irridet historiam divinæ auctoritatis; scilicet excoctasse Deum primum hominem, ad faciendam de costa ejus mulierem. Et physico illud sensu interpretans, nimis arroganter veritati historię suam præfert inventum, parvipendens magnum illud sacramentum, de quo Apostolus dicit: « Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. Ego autem dico in Christo et in Ecclesia (Gen. 11; Ephes. 7). » Augustinus: « Adam qui erat forma futuri, rerum imaginem et magnum iudicium sacramenti nobis præbuit, imo Deus in illo. Nam et dormiens meruit accipere uxorem, quæ de costa ejus facta est: quoniam de Christo in cruce dormiente futura erat Ecclesia de latere ejus dormientis, quia de latere in cruce pendentis lancea perfoeso sacramenta Ecclesię profluerunt. Magnum sacramentum. Potuit Deus carnem detrahere homini, unde faceret feminam, et magis videtur quasi congruere potuisse. Fiebat enim sexus infirmior; et magis de carne infirmitas fieri debuit, quam de osse. Sed de osse, hoc est de costa viri, formata est mulier, et in loco ossis caro adimpleta est. Poterat pro osse os facere; poterat ad faciendam mulierem non costam, sed carnem detrahere. Quid igitur hæc significant? Facta est mulier in costa tanquam fortis: factus est Adam in carne tanquam infirmus, Christus in Ecclesia. Illius enim infirmitas nostra fortitudo fuit. » Hoc si crederet, non irrideret. Sed quid agimus? Qui enim arguit derisorem, ipse sibi injuriam facit. Deinde gloriabundus, quasi cui mysteria a sæculis abscondita revelata sint, totus tacito nomine in viros religiosos invehiatur; satis tamen subauditur in quem, vel in quos: scilicet qui agentes pascha, hoc est tractantes de divinis, cum ipsi pro paupertate sensus sui ad esum agni non sufficiant, ipsum tanquam vicinum, hoc est in eadem fide commanentem ex præcepto legis non dignentur advocare. Sed sicut audio ab eis qui eum noverunt, vicinus quidem olim fuit, sed ab eis de quibus dicit, tam longe recessit, ut nisi redeat in domum, de qua prævaricatus est, nec paschalis sacramenti particeps ulterius debeat fieri; nec ad esum agni dignus sit, sive advocari, sive admitti.